

Kommittédirektiv

Tilläggsdirektiv till 2020 års förverkandeutredning (Ju 2020:16)

Beslut vid regeringssammanträde den 26 augusti 2021

Utvidgning av uppdraget

Regeringen beslutade den 17 juni 2020 kommittédirektiv om effektivare möjligheter att ta brottsvinster från kriminella – en översyn av lagstiftningen om förverkande (dir. 2020:66). Enligt direktiven ska en särskild utredare genomföra en systematisk översyn av de grundläggande reglerna om förverkande i 36 kap. brottsbalken och i andra författningar där det finns regler om förverkande som kompletterar eller helt eller delvis ersätter brottsbalkens bestämmelser.

En av utgångspunkterna för den nu pågående översynen är att de processuella frågor som kan aktualiseras vid förverkande är reglerade på ett enkelt, tydligt och förutsebart sätt och i förlängningen lever upp till rättssäkerhetens krav. När en talan om företagsbot ska prövas aktualiseras samma förfaranderegler som gäller vid prövningen av en fråga om förverkande. Även kraven på att förfarandet ska vara rättssäkert är desamma.

Utredaren ska, utöver vad som framgår av de ursprungliga direktiven,

- ta ställning till om de rättssäkerhetsregler som enligt 23 kap. 18 a § rättegångsbalken finns till skydd för en fysisk person som misstänks för brott också ska uttryckligen omfatta företag i samband med en utredning om företagsbot,
- ta ställning till om det behöver förtydligas att bestämmelserna om försvarare och rättegångskostnad i rättegångsbalken under vissa

förutsättningar omfattar företag i mål om företagsbot samt om det bör införas en uttrycklig skyldighet för undersökningsledaren att informera företaget om rätten att under vissa förutsättningar få en offentlig försvarare.

Uppdraget ska fortfarande redovisas senast den 17 december 2021.

Det behöver säkerställas att förfarandet när talan om företagsbot prövas lever upp till rättssäkerhetens krav

Prövningen av ett yrkande om förverkande och en talan om företagsbot sker enligt samma förfaranderegler

Företagsboten är – liksom förverkande – en särskild rättsverkan av brott och hanteras i huvudsak enligt samma förfaranderegler. Genom lagändringar som trädde i kraft den 1 januari 2020 skärptes företagsbotsregleringen, bl.a. genom att ett företags betalningsförmåga ska ha betydelse när företagsbotens storlek ska bestämmas när det är fråga om särskilt allvarlig brottslighet som begås i större företags verksamhet. Reformen innebar också att maximibeloppet för företagsbot i dessa fall höjdes från 10 miljoner kronor till 500 miljoner kronor och att möjligheterna att förelägga företagsbot genom strafföreläggande utökades (se prop. 2018/19:164 Skärpta straffrättsliga sanktioner mot företag).

Förs en talan om företagsbot mot samma person som är tilltalad i ett brottmål ska handläggningen ske enligt de regler som gäller för brottmålet. Förs en talan om företagsbot i stället mot någon annan än den som är tilltalad för brott följer förfarandet den ordning som föreskrivs i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. (förfarandelagen). Av 2 § i förfarandelagen följer att förfarandet i tillämpliga delar prövas enligt reglerna i rättegångsbalken om åtal för brott på vilket inte kan följa svårare straff än böter om inte annat är särskilt föreskrivet.

Hänvisningen i 2 § i förfarandelagen till reglerna i rättegångsbalken om bötesmål syftar till att reglera i vilken ordning ett mål om förverkande eller företagsbot ska handläggas i domstolen. Det innebär t.ex. att bestämmelserna om försvarare och rättegångskostnad i 21 kap. respektive 31 kap. rättegångsbalken ska tillämpas i mål om företagsbot i den utsträckning det är möjligt (se rättsfallet NJA 2016 s. 714).

De processuella frågor som kan aktualiseras vid en talan om företagsbot måste vara reglerade på ett enkelt, tydligt och förutsebart sätt

Även om företagsboten utgör en särskild rättsverkan av brott är företagsbot att betrakta som ett straff enligt Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Det är därför, inte minst i ljuset av 2020 års företagsbotsreform, angeläget att det förfarande varigenom en talan om företagsbot prövas lever upp till rättssäkerhetens krav. Det är inte tydligt att förfarandelagens hänvisning till rättegångsbalkens regler om bötesmål också innebär att de rättsäkerhetsregler som finns till skydd för en fysisk person som misstänks för brott också ska skydda en juridisk person i samband med en utredning om företagsbot (jfr Åklagarmyndighetens handbok Företagsbot 2020).

Under remissbehandlingen av betänkandet En översyn av lagstiftningen om företagsbot (SOU 2016:82), som utmynnade i 2020 års företagsbotsreform, anförde Sveriges advokatsamfund att frågor som rörde företags processuella rättigheter under förundersökning och rättegång borde övervägas i den fortsatta beredningen. Regeringen konstaterade emellertid i propositionen att det inom ramen för lagstiftningsärendet inte fanns några förutsättningar att göra en översyn av företags ställning under förundersökningen och rättegång av det slag som Sveriges advokatsamfund hade föreslagit (prop. 2018/19:164 s. 15). Advokatsamfundet har därefter återkommit till frågan i en särskild skrivelse till regeringen (Ju2020/00064). I skrivelsen betonar advokatsamfundet behovet av att överväga om företags processuella rättigheter under förundersökning och rättegång i mål om företagsbot behöver förtydligas.

De processuella frågor som kan aktualiseras vid företagsbot måste vara reglerade på ett enkelt, tydligt och förutsebart sätt. Att frågorna inte är tydligt författningsreglerade riskerar att leda till att likartade fall behandlas olika. Regeringen anser, i likhet med advokatsamfundet, att det finns skäl att överväga om företags processuella rättigheter under förundersökning och rättegång i mål om företagsbot behöver förtydligas. När en talan om företagsbot ska prövas aktualiseras alltså samma förfaranderegler som gäller vid prövningen av en fråga om förverkande. Sett mot den bakgrunden framstår det som motiverat att, inom ramen för den pågående översynen av förverkandelagstiftningen, säkerställa att även förfarandet varigenom en talan om företagsbot prövas lever upp till rättssäkerhetens krav.

Utredaren ska därför

- ta ställning till om de rättsäkerhetsregler som enligt 23 kap. 18 a § rättegångsbalken finns till skydd för en fysisk person som misstänks för brott också ska uttryckligen omfatta företag i samband med en utredning om företagsbot,
- ta ställning till om det behöver förtydligas att bestämmelserna om försvarare och rättegångskostnad i rättegångsbalken under vissa förutsättningar omfattar företag i mål om företagsbot samt om det bör införas en uttrycklig skyldighet för undersökningsledaren att informera företaget om rätten att under vissa förutsättningar få en offentlig försvarare.

Utredaren får också ta upp och lämna författningsförslag i andra frågor som direkt anknyter till tilläggsuppdraget.

Redovisning av uppdraget

Uppdraget ska fortfarande redovisas senast den 17 december 2021.

(Justitiedepartementet)